

Forord

Engang blev Alperne opfattet som grimhedens apoteose. Anekdoter fortæller om skønånder, der måtte trække gardinerne for i deres kalechevogn, når de krydsede gennem bjerglandskabet. Men omkring midten af 1700-tallet skete der noget. Et omfattende smags- og holdningsskifte satte ind. Hvor Alperne tidligere var blevet betragtet som et stort, dumt, ubeboeligt og ubehageligt stenmassiv, blev de nu anskuet som selve indbegrebet af det sublime. Og for de romantiske naturdyrkere blev bjergtinden det sande kirketårn, som ragede direkte op i himmelen.

Et tilsvarende smagsskifte gør sig gældende for storbyen, som jo også er blevet sammenlignet med en stenørken eller, i hvert fald for visse byers vedkommende, med et artificielt bjerglandskab. Udviklingen har bølget fra plus til minus til plus. Som en reaktion på det 19. århundredes højspændte urbaniseringsprocesser, har der rejst sig et had til »tætbyen« med dens urbane virvar, dens trafikale tumult, dens sociale hulter-til-bulter, dens moralske forfald, dens sidegader og baggårde og skidt og møg. Det nye løsen blev lys, luft og renlighed, og funktionalisterne formulerede et byideal, som nærmest var en bypark, hvor skulpturelle højhuse stod plantet som mægtige, hvide cypresser i sten, anbragt i snorlige rækker, skarpt inddelt efter arten i zoner for arbejde, bolig, handel, kultur, politik mv.

Også i København har ubehaget ved byen sat sig spor. Koleraåret i 1853 førte til en momentan rømning af byen, som i de følgende år med byportenes fald og voldenes sløjfning fortsatte i en udvikling, der på én gang udvidede tætbyens radius og samtidig intensiverede flugten fra byen. De første villa-kvarterer blev bygget, Martin Andersen Nexø hyldede kolonihavehusene som realisering af den socialistiske utopi, og efterhånden har der omkring København dannet sig ring på ring af grønne forstads-kvarterer. I de sidste par årtier har denne flugt fra byen også grebet de institutioner, der tidligere gav byen dens identitet. Militæret har – senest med flådens opgivelse af Holmen – forladt den gamle fæstningsstad; Handelen er i stigende grad rykket ud i store indkøbscentre; Universitetet er gradvis blevet flyttet væk fra den gamle Universitetsfirkant; og Industrien er flyttet syd- og vestpå, og de tomme fabriks-haller er blevet overtaget af Kulturen. I det hele taget synes byen snart kun at kunne overleve som kulturby, ganske vist uden nye, tidssvarende kulturbyg-

gerier, men med rigeligt af gasværker, kanonhaller, pumpehuse, saltlagre, torpedohaller, turbinehaller, øksnehaller mv.

Siden 1980'erne, groft sagt, har man imidlertid – som nævnt – kunnet registrere et holdningsskifte, som lader sig sammenligne med Alpernes omdefinering fra stenbunke til naturkirke. Storbyen er kommet i focus. »Vi har intet opnået, hvis vi ikke inden for de næste ti år har skabt grundlag for en urban civilisation«, sagde François Mitterand, da han vages som præsident for Frankrig, og inspireret af de franske præsidenters forkærlighed for »grands travaux« har politikere efter bedste evne søgt at sætte sig spor med spektakulære pragtbyggerier. Internationalt set har Kulturens forvaltere og formidlere gjort museet til en af tidens vigtigste byggeopgaver. 'Young Urban Professionals', de såkaldte yuppies, har ført an i den 'gentrification', der har forvandlet slumkvarterer til trendy steder i byen. Kunstnere inden for arkitektur, skulptur, maleri, musik, litteratur og teater har gjort deres til at sætte byen på dagsordenen. Politikerne har flyttet deres interesse fra 'egnsudvikling' til 'byudvikling'. Byplanlæggerne har efter nogle årtier, der satsede på trafikplanlægning og boligproduktion, i stigende grad satset på at gengive byerne deres bymæssighed med pladsanlæg og arkitektonisk variation, og ikke mindst spørgsmålet om de store uddannelsesinstitutioners integration i bylivet har vundet international opmærksomhed. Endelig kan man notere, at der både i den samfundsvidenskabelige og den humanistiske forskning er blevet satset på bykultur.

A propos satsninger indkaldte Statens Humanistiske Forskningsråd i foråret 1993 – i overensstemmelse med sin *Strategiplan 1993-1997* – projektforslag inden for emnet »Kunst i byens rum – byens rum som kunst«, og i begrundelsen for forslaget blev der henvist til den udvikling, som allerede kort er blevet skitseret. Inden jeg vender tilbage til det mere afgrænsede emne universitet/by, vil jeg citere denne indkaldelse af forslag i dens fulde længde:

»Med dette forskningsprogram ønskes en undersøgelse af, hvordan konkrete æstetiske udtryk udfoldes i samspil med bymiljøet, herunder byens grønne rum. Selv udgøres bymiljøet af et stort spektrum af komplekse, rumlige strukturer. Det strækker sig fra den traditionelle tætby, hvis urbane kvaliteter med større eller mindre held er forsøgt genskabt i den seneste snes års nye byarkitektur, til den suburbane flades opløste rum og orienteringsløshed. Undersøgelsen kan koncentrerer om analyse af de æstetiske værdier, som de forskellige typer af bymiljø repræsenterer. I forbindelse hermed kan man undersøge, hvordan lyd, billede og tekst reflekteres i byens rum, og omvendt hvordan byens rum reflekteres i lyd billede og tekst. Sagt på en anden måde: hvilken æstetisk fascination strømmer fra trafikkenes duren, masseopbudet, det kunstige lys, reklame-

teksten og andre tegn? Hvordan slår denne fascination ned i musik, billedkunst, poesi, litteratur eller andre kunstneriske frembringelser? »Byens konkyliesang, den københavnske klang, lyt engang«, skrev P.H. i en visetekst«.

Sammen med litteraterne Peter Madsen og Frederik Tygstrup tog undertegnede initiativ til dannelse af en tværfaglig forskergruppe, der kunne tage den foreslåede opgave op, og ved tildelingen af bevillingen pr. 1. september 1993 konstituerede denne gruppe sig så som et »Center for Urbanitet og Æstetik«. Hvis de senere ansatte »centerforskere« medregnes, dækker denne gruppe følgende fagområder: Litteraturvidenskab (Frederik Tygstrup, Peter Madsen, Søren Schou, Marianne Barlyng), Filosofi (Frederik Stjernfelt), Kunsthistorie (Anne Ring Petersen), Arkitektur (Carsten Thau og, i det første år, Carsten Juel-Christiansen), Filmvidenskab (Torben Kragh Grodal, Palle Schantz Lauridsen), Musikteater (Michael Eigtved), Kulturforskning (Henrik Reeh, Birgitte Darger, Martin Zerlang), Skulptur (Elisabeth Toubro, Morten Stræde), Performance og moderne dans (Monna Dithmer).

Center for Urbanitet og Æstetik fik sit eget centrum på Københavns Universitet Amager (KUA), og hertil inviteredes som en af de første forelæsere i dette regi den prominente før-østrigske og nu-amerikanske arkitekt Raimund Abraham. Forelæsning blev der nu ikke meget af, for Abraham startede med en irriteret konstatering af, at inden for sådanne arkitektoniske rammer lod det sig ikke gøre at tænke, i hvert fald ikke andet end grå og flade tanker, og han erstattede derefter forelæsningen med et forhør: Hvilke forestillinger havde vi egentlig om et intellektuelt og æstetisk tilfredsstillende forskningsmiljø? Og hvordan kunne vi mene noget med bindeordet 'og' mellem æstetik og urbanitet, hvis vi fandt os i at arbejde under sådanne rammer? Det foreliggende nummer af *K&K* kan opfattes som et forsøg på et forsinket svar...

I essayet »Présence de Paris« fra 1937 rejser Paul Valéry spørgsmålet om, hvordan man overhovedet kan »tænke byen«, »pense Paris«. Han beskriver, hvordan hans tanker farer vild over for emnets enormitet; hvordan hver eneste idé, der kommer til ham, deler sig for hans blik; og hvordan han over for mængden af mulige ideer og impulser føler sig som en fremmed, der promenerer i Paris, forvirret af gadernes netværk. Men så pludselig slår det ham, at det at tænke Paris svarer til at tænke selve tankens veje; at selve den topografiske plan over byen er som en plan over tankernes domæne, hvor der jo også er linjeskarpe forløb, labyrinter, blindgyder, dystre hjørner og farlige steder; og at sindet jo ligesom byen rummer grave, minder om nederlag og monumenter over sejre: »Vi ved, at i vores indre by, hvor hvert eneste øjeblik er et skridt, som former vores liv, findes en evig aktivitet som afføder godt og ondt,

falsk og sandt, smukt og forfærdeligt, alle de modsætninger som mennesket er, og som gør det til menneske, ligesom de nødvendigvis fortætter sig i storbyen, hvor de mødes i voldsomme kontraster«.

Spørgsmålene om, hvad det vil sige at tænke byen og at give denne tænkning kunstnerisk form, er fælles for dette nummers artikler, som i øvrigt behandler emnet fra flere vinkler: Filosofi, kunst, litteratur, musik, teater, litteratur, arkitektur og kultur.

By og Universitet er temaet for den indledende artikel, hvor Martin Zerlang giver et rids af den historiske udvikling af forholdet mellem byliv og universitetsliv. Artiklen udspringer af den store debat i 1995 om KUAs placering, en debat som Center for Urbanitet og Æstetik involverede sig stærkt i.

Arno Victor Nielsen tager læserne med på en idehistorisk rejse gennem rum-opfattelsernes historie, herunder byrummets indføjning i denne historie. Artiklen er en omarbejdet og udvidet udgave af en forelæsning, som blev givet ved et seminar om 'Det flygtige rum' arrangeret af CUÆ i november 1994 på Gl. Dok.

Rejsen fortsætter i Henrik Reehs artikel, hvor der med udgangspunkt i Saint-Exupéry's forfatterskab foretages en diskussion af forholdet mellem fly og by, dvs. hvordan flyvningen har virket ind på oplevelsen og erfaringen af byen.

Anne Ring Petersen skildrer med udgangspunkt i et helt bestemt rum, Times Square i New York, hvordan to centrale nutidskunstnere, Jenny Holzer og Barbara Kruger, har inter文neret i forhold til den moderne storby.

Michael Eigtved viser i sin artikel, hvordan Stephen Sondheim har ladet sig inspirere af Georges Seurats berømte billede til en musical, der i både form og indhold tematiserer dels forholdet mellem avantgardekultur og massekultur, dels kunstens funktion i en storbyverden, hvor »all that is solid melts into air«.

Frederik Tygstrup præsenterer i sin artikel en teoretisk refleksion over forholdet mellem byen og den moderne roman, idet han i stedet for en afbildnings-æstetisk synsvinkel foreslår en tilgang, der lægger vægten på romanen som et forsøg på »at tænke byen«.

I den afsluttende artikel gives der et kulturanalytisk signalement af en institution, Tivoli, som også tidligere har været behandlet i *K&K*, nemlig i Mette Gotthardsens analyse i nr.54. Denne gang er emnet udformningen af Tivoli som en tvær-orientalsk by i det moderne København, en oase som imidlertid i lige så høj grad tilbød kulturelle eksperimenter som psykologisk eskapisme. Med temaet byen-i-byen bindes der sløjfe på de to røde tråde i dette nummer af *K&K*: Hvorfor og hvordan byens rum er blevet formet, og hvordan samspillet mellem byen og kunstarterne har formet sig.

I anmeldelses-sektionen diskuterer Hans Mammen Christine M. Boyers stort anlagte bog om *The City of Collective Memory* og Morten Michelsen drøfter Catharina Dyrssens nyligt publicerede afhandling om musikkens rum, hvor især koncertsalens form og funktion underkastes en indgående analyse.

Alt i alt og alt taget i betragtning kan man måske slutte denne indledning med et ønske om, at dette nummer af *K&K* vil blive læst som et argument for, at der ikke er nogen grund til at trække de mentale gardiner ned, når vejen går gennem storbyen.

Martin Zerlang

